

І. П. Мандрик – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;

І. І. Новак – магістр факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Сучасний суспільно-політичний розвиток Куби

Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

Проаналізовано зміни, які відбулися на Кубі в період передачі влади Фіделем Кастро своїм наступникам. Охарактеризовано результати останніх виборів та їх вплив на внутрішній політичний розвиток та зовнішню політику держави. Особливу увагу звернуто на стан двосторонніх відносин Куби та США.

Ключові слова: політична система, соціалізм, нове покоління, блокада, Фідель Кастро, Рауль Кастро.

Мандрик І. П., Новак І. І. Современное общественно-политическое развитие Кубы. Осуществлен анализ изменений, которые состоялись на Кубе в период передачи власти Фиделем Кастро своим преемникам. Охарактеризованы результаты последних выборов и их влияние на внутреннее политическое развитие и внешнюю политику государства. Особенное внимание обращается на состояние двусторонних отношений Кубы и США.

Ключевые слова: политическая система, социализм, новое поколение, блокада, Фидель Кастро, Рауль Кастро.

Novak I. I., Mandryk I. P. Modern Social and Political Development of Cuba. The analysis of changes which took place on Cuba in the period of transmission of power by Fidel Castro to their successors is carried out. The results of the last elections and their influence on internal political development and external policy of island are analysed. The special attention applies on the bilateral relations of Cuba and USA.

Key words: political system, socialism, new generation, blockade, Fidel Castro, Raul Castro.

Постановка наукової проблеми та її значення. У зв'язку з процесами демократизації, які відбуваються в сучасному світі, особливу увагу політиків та науковців привертають країни з недемократичними режимами. До них належить і Куба. Вивчення сучасної суспільно-політичної ситуації цієї острівної держави є особливо актуальним, оскільки зараз на Кубі відбуваються значні політичні зміни, пов'язані з приходом до влади нового лідера. Саме з Раулем Кастро, який змінив на посту глави держави Фіделя Кастро, пов'язують її демократизацію, тому актуальним є дослідження розвитку подій, які відбуваються в кубинському суспільстві.

Аналіз останніх джерел із цієї проблеми. Аналізу суспільно-політичного розвитку Куби присвячено значну кількість публікацій вітчизняних та зарубіжних науковців і політичних діячів. Зокрема, політико-правову систему Куби досліджував О. Сухарев. Учений охарактеризував її основні складові частини та особливості їх функціонування [11]. А. Веретенников визначив можливі шляхи суспільно-політичного розвитку Куби, коли стало відомо, що важелі влади Фідель Кастро передав братові [4]. Електоральні процеси, які відбулися на Кубі протягом 2008 р., зокрема вибори до Національної асамблеї Куби й обрання глави держави, вивчав О. Артем'єв [1; 2; 3]. Гіпотези щодо подальшого розвитку Куби без Фіделя Кастро й можливі зміни внутрішнього політичного розвитку та зовнішньополітичного курсу держави висунув Х. Кобо [8]. І. Казаков відзначив основні політичні якості нового лідера Куби – Рауля Кастро, а також визначив коло кандидатів на найвищі пости на майбутніх виборах [5]. Кардинальні зміни в складі уряду країни, які зініціював Рауль Кастро через рік свого правління Кубою, проаналізували С. Новожилов та І. Варламов [9; 10]. Зміни, які відбувалися в кубинському уряді та зовнішній політиці після призначення нового керівництва, досліджував В. Каспрук, акцентуючи увагу, зокрема, на кубино-американських відносинах [6; 7]. Однак, незважаючи на досить велику кількість публікацій із цієї проблематики, у науковій літературі відсутні розвідки, які б комплексно розкривали всі аспекти сучасного суспільно-політичного розвитку Куби.

Мета статті – висвітлити особливості сучасного суспільно-політичного розвитку Куби. **Завдання розвідки:** проаналізувати зміни, які відбулися на Кубі в період передачі влади Фіделем Кастро своїм наступникам; показати вплив результатів останніх виборів на зовнішню та внутрішню політику держави; з'ясувати стан двосторонніх відносин Куби та США.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Ще не так давно кубинській тоталітарній моделі правління на чолі з Фіделем Кастро нічого не загрожувало, однак, як виявилось, диктатор не вічний, і епоха змін, або як її називають перебудова кубинського суспільства, настала. Куба – єдина держава Західної півкулі, де зберігся тоталітаризм, незважаючи на півстолітні

спроби США змінити суспільно-політичну систему країни, оскільки та не вписувалася в зовнішньо-політичну стратегію американської адміністрації. У кубинському суспільстві ці зміни сприймаються двояко: одні з жалем приймають їх, оскільки саме за правління Фіделя Куба не раз ставала серйозним гравцем на світовій арені, інші ж, навпаки, очікують від нової влади позитивних змін у всіх сферах життя.

За період правління Ф. Кастро Куба пережила два дуже складних періоди, протягом яких суспільно-політичний устрій країни та її лідер могли зазнати краху. Насамперед це Карибська криза, яка поставила світ перед загрозою війни, наслідком якої стало введення президентом США Джоном Кеннеді 7 лютого 1962 р. повної блокади острова. Вона включала низку заборон, зокрема на імпорт та експорт товарів із США, на торгівлю з філіалами американських компаній у третіх країнах, на відвідування країни американськими громадянами, на використання долара для фінансових операцій з іншими країнами, а також доступ кубинських суден та літаків на територію США. Цього ж року Кубу виключили із Організації Американських Держав (ОАД) як покарання за розміщення радянських ядерних ракет на її території. Усі ці заходи однозначно ускладнили економічне становище Куби. Іншим ударом для режиму Кастро став розпад Радянського Союзу, який був для держави основним торговим партнером, передусім ринком збуту основної кубинської продукції – цукру та джерелом фінансових надходжень. Цей період в історії Куби називають особливим. Зараз держава переживає щось подібне, оскільки з Фіделем Кастро відходить ціла епоха, зникають ідеали, у які вірив народ, адже за майже півстоліття свого правління кубинський лідер зумів завоювати прихильність народу, який свято вірив у краще майбутнє.

У супереч усім спробам противників усунути Фіделя Кастро від влади, лише хвороба змусила диктатора відійти від політичних справ і передати уперше за 47 років управління країною іншій людині. Свої повноваження він делегував молодшому на п'ять років братові Раулю. Саме Рауль Кастро, який на той час займав пост міністра оборони Куби, визнавався офіційним наступником брата на всіх вищих державних постах, що закріплено в Конституції країни [11, 356]. Отож із серпня 2006 р. Рауль Кастро отримав повноваження Першого секретаря Центрального комітету Комуністичної партії Куби, Голови держради і Ради міністрів Республіки Куба, Верховного головнокомандувача революційними збройними силами Республіки Куба та Голови національної ради оборони. Решта повноважень, якими був наділений Фідель Кастро, були передані членам уряду та Комуністичній партії Куби, які утворили своєрідний колективний орган у складі шести осіб. До нього ввійшли, за порядком впливовості, Феліпе Перес Роке, Рікардо Аларкон, Карлос Лахе, Франсиско Соберон, Хосе Рамон Балагер та Хосе Рамон Мачадо Вентура [8, 7].

Відразу ж після такого розвитку подій поширилися чутки про те, що Фідель при смерті, доказом того слугувало те, що лідер кубинської революції тривалий час не з'являвся на публіці. Цими чутками передусім утішались противники режиму – уряд США та кубинська громада міста Маямі, «столиці» кубинських емігрантів у США. Дещо згодом багато політологів й аналітиків зробили висновок, що тимчасова передача важелів управління країною – це лише репетиція майбутніх змін, тобто Фідель Кастро навмисне спровокував свою хворобу, аби побачити, як кубинське суспільство сприйме такі зміни і тим самим підготувати Острів Свободи до своєї відсутності. Підтвердженням цьому було те, що кубинські високопосадовці перестали згадувати, що Кастро йде на поправку і скоро повернеться до управління країною, натомість усе частіше лунали заяви про «консультації Кастро з найважливіших політичних рішень», які він дає Парламентові й Уряду.

Хоча передача повноважень відбулася, ніхто не сумнівався в тому, що всі рішення і надалі будуть узгоджуватися з Фіделем Кастро. Враховуючи це, експерти висловлювали думку, що, навіть не входячи до складу вищих державних органів, кубинський лідер буде брати участь у прийнятті найбільш доленосних державних рішень. Опозиція ще тоді заявила, що зміна керівництва не означає зміни системи. Дехто навіть запевняв, що кубинський лідер, можливо, збереже право вето [9, 17].

2008 рік став знаковим для країни, оскільки саме тоді відбулися вибори до Національної асамблеї Куби. Явка виборців була напрочуд високою, оскільки проголосувати прийшло близько 95 % виборців, що ще раз підтвердило небайдужість кубинців до майбутнього своєї держави. Незважаючи на хворобу, Фідель Кастро був висунутий кандидатом у депутати Парламенту Куби виборцями однієї з муніципій міста Сантьяго-де-Куба. Слід нагадати, що, за кубинською Конституцією, обрання до парламенту – невідмінна умова того, щоб претендувати на вищу посаду в країні – пост Голови Держради. За результатами цих виборів Рауль набрав на 1 % голосів більше, ніж його брат Фідель (відповідно, 99,3 % та 98,2 %) [2].

Незважаючи на те, що світова спільнота назвала це волевиявлення фарсом, оскільки вибори відбулися без права вибору, 20 січня 2008 р. обрали новий склад Парламенту, який повинен був затвердити рішення, котре прийме лідер країни Фідель Кастро, – залишитися на чолі держави чи залишити свій пост. У своїх висловлюваннях Кастро не раз заявляв, що не збирається «чіплятися за владу» і готовий поступитися дорогою молодим, однак із черговим обранням Фіделя Кастро до Національної

асамблеї інтрига збереглася. Реакція з боку США була миттєвою: «Я впевнений, що після відмови від влади Фіделя Кастро на Кубі повинен розпочатися перехід до демократії», – заявив тодішній американський президент Джордж Буш. Претендентами на посаду глави держави передусім були, безперечно, Рауль Кастро, а також заступник Голови Держради Карлос Лахе та міністр закордонних справ Феліпе Перес Роке [3].

Оглядачі заявили, що наступникам Кастро доведеться наштовхнутися на певні неприємні альтернативи у виборі подальшого розвитку острова. Можливі три шляхи розвитку країни без Фіделя Кастро:

- шлях східноєвропейських країн у 1990-х рр., що передбачає крах соціалістичної держави, комуністичної партії і денаціоналізацію економіки;
- «революція» може перетворитися на диктатуру, типову для Латинської Америки – із численними переворотами, путчами й переділом власності та ресурсів;
- консервація ситуації – варіант не менш небезпечний за попередні [4, 66].

24 лютого 2008 р. Куба отримала нове керівництво. Новообрана Національна асамблея народної влади затвердила персональний склад Державної ради – колективного органу країни. На пост нового Голови Держради був висунутий лише Рауль Кастро, оскільки напередодні виборів, 19 лютого, Фідель Кастро заявив про своє небажання переобиратися на новий термін. У своїй промові Рауль Кастро пообіцяв, що у всіх важливих питаннях неодмінно буде консультиватися зі своїм старшим братом. Отож асамблея, у якій засідали 614 депутатів, одногослосно прийняла рішення про його призначення на пост глави держави.

Місце Рауля Кастро, який був другою за важливістю персоною після Фіделя Кастро в уряді та Комуністичній партії, зайняв Хосе Рамон Мачадо Вентура, якому на той час було вже 77 років. Саме тому обрання Рауля Кастро й Мачадо Вентури навряд чи залишали шанси на радикальні зміни всередині країни та зовнішньополітичного курсу. Однак важке економічне становище острова конче вимагало реформ. За півтора роки, протягом яких Рауль Кастро заміняв свого старшого брата, він здійснив декілька спроб економічної лібералізації.

Слід відзначити певні очевидні відмінності у стилях ведення політики братами Кастро. За Раулем Кастро закріпилася слава прибічника жорстких заходів і послідовника партійної лінії, тим не менше саме його вважають лідером, здатним піти на необхідні країні реформи [10, 18]. Рауль Кастро, який завжди уникав появи на публіці й інтерв'ю, не володіє тією харизмою та здатністю впливати на кубинців, а також гнучкістю та політичною інтуїцією, які притаманні його братові, що й дало змогу Фіделю утриматися при владі протягом 47 років [8, 7]. Крім того, існує проблема Уго Чавеса, оскільки, на відміну від брата Фіделя, Рауль Кастро не має жодних особистих зв'язків з венесуельським президентом. І це при тому, що Куба стала дуже економічно залежною від Венесуели [6, 117]. Однак на протигагу всьому цьому Рауль Кастро володіє комерційною хваткою, саме він допоміг Кубі вистояти після розпаду Радянського Союзу.

Вважають, що саме під керівництвом Рауля Кастро Куба найбільшою мірою наблизиться до китайської економічної моделі, хоча багато аналітиків не погоджуються з цим. Причина в тому, що Комуністична партія на Кубі не відіграє такої вирішальної ролі, як у Китаї. Кубинська революція залежала повністю від Фіделя та Рауля Кастро, і тому ніхто не гарантує, що після того як вони зйдуть із політичної арени, режим, який є породженням кастрівської революції, не припинить свого існування [6, 117].

У молодшого Кастро репутація вимогливого управлінця. На відміну від Фіделя Кастро, який прагнув усім володіти одноосібно, Рауль делегує свої повноваження підлеглим. При цьому міністри регулярно звітують перед ним про зроблене [5, 57]. Також Рауля Кастро вважають тією особою, котра якнайкраще підходить для переговорів із США, оскільки блокаду американці вводили проти режиму Фіделя, а не Рауля.

Після обрання Кастро-молодшого на найвищу посаду до найближчого оточення Рауля зараховували тих же шість довірених осіб, які на чолі з Раулем здійснювали керівництво країною з липня 2006 р.: Карлоса Лахе, Феліпе Переса Роке, Рікардо Аларкона, Франсиско Соберона, Хосе Рамона Балагера та Хосе Рамона Мачадо Вентуру. Однак уже через рік управління Кубою Рауль здійснив помітні перестановки в уряді, кардинально змінивши розстановку політичних сил. Згідно з указом, який він підписав, своїх посад позбулося більше десятка ключових посадовців. Найбільш неочікуваним виявилось звільнення таких яскравих політичних фігур, як Феліпе Переса Роке, який займав посаду міністра закордонних справ та другу за важливістю постать в уряді – Секретаря виконкому Ради Міністрів Карлоса Лахе. Найбільших змін зазнав економічний блок: тут були звільнені міністр економіки і планування Хосе Луїс Родрігес Гарсія та міністр зовнішньої торгівлі Рауль де ла Нуес Рамірес, також Відомство зовнішньої торгівлі було об'єднане з Міністерством іноземних капітало-

вкладень та економічного співробітництва. Втратив посаду й керівник Національного комітету Союзу молодих комуністів Отто Ріверо Торрес [9; 1].

Натомість на головних посадах, у тому числі й економічного сектору, опинилися десять генералів революційних військових сил Куби, більшість із яких так чи інакше зобов'язані своїм кар'єрним ростом Раулеві Кастро, хоча навряд чи постане питання про те, що прихід до керівництва військових посилить їхній вплив чи взагалі створить щось на кшталт військової хунти.

Такі зміни називаються й трактуються по-різному: одні називають це реорганізацією уряду, інші – «дефіделізацією», дехто вважає такі події сигналом про готовність Куби до контактів із США [9, 11]. Однак, якими б не були офіційні пояснення, своїх посад позбулися ті, хто навряд чи підтримав Кастро-молодшого, якби той наважився на якісь значні зміни у внутрішній чи зовнішній політиці країни.

Від перестановки в уряді Куби та приходу нового керівництва в США світова спільнота очікувала покращення відносин між державами, і, як виявилось, не дарма. Заради зближення з Островом Свободи Барак Обама у квітні 2009 р. відмінив обмеження поїздок на Кубу й грошових переказів для американців кубинського походження, були відновлені поштовий зв'язок та робота американських телекомунікаційних компаній на острові. У світі такі кроки охарактеризували як початок потепління відносин між двома країнами [12]. Проте Обама дав зрозуміти, що економічне ембарго залишиться доти, доки Гавана не покращить ситуацію з правами людини й не звільнить політичних в'язнів.

Голова Держдепартаменту США постійно заявляє, що лідери Куби навмисно бойкотують будь-які спроби з боку США нормалізувати відносини, оскільки побоюються, що відміна ембарго послабить їхню владу, адже американське керівництво впевнене, що економічну блокаду Кастро використовують як політичну платформу свого режиму. У жовтні 2009 р. знову постало питання відновлення членства Куби в ОАД. За резолюцію «Необхідність припинення економічної, торгової і фінансової блокади, введеної США проти Куби» проголосували 187 делегацій, у тому числі союзники США – Канада, країни ЄС і Мексика. Проти прийняття документа висловилися США, Ізраїль і Маршаллові Острови. Дві делегації утримались. Генеральна асамблея приймає подібні рішення з 1992 р., однак США ігнорує документи ООН, які мають рекомендаційний характер. Складається враження, що лише політична система є завадою нормалізації відносин.

Спроби налагодити відносини з Кубою пояснюють тим, що це є першим кроком на шляху до повернення Латинської Америки в зону впливу США, оскільки вплив у цьому регіоні був утрачений за період правління Буша. Американцям досить важко знайти ключі до Латинської Америки, оскільки зараз тут як ніде у світі посилюються ліві настрої. Сам Фідель Кастро фактично зробив своїм політичним спадкоємцем лідера Венесуели Уго Чавеса. Кастро сказав: «Чавесе, я виконав свій етап, я можу вмерти спокійно. Ти – ні. Ти повинен жити, тому що доля революції залежить від того, чи будеш ти живий чи ні» [7, 5].

Рауль Кастро постійно нагадує, що його було обрано не для того, щоб відновити капіталізм чи зректися ідей революції, а для того, щоб захищати, підтримувати й продовжувати вдосконалювати соціалізм, а не знищити його [12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, зміна лідера Куби спричинила певні політичні перетворення і у внутрішній політиці, і в зовнішній орієнтації країни, хоча до кардинальних змін Рауль Кастро не вдався. Політика, яку проводить новий глава держави, передбачає демократизацію Куби, однак не ціною відходження від комуністичної ідеології та соціалістичних ідеалів. Слід пам'ятати, що Рауль Кастро є лише персоною перехідного періоду, який тільки може започаткувати демократичні перетворення, а здійснювати їх повним обсягом доведеться вже комусь іншому. У подальших дослідженнях передбачається аналіз змін у кубинському суспільстві, які будуть відбуватися і надалі. Особливу увагу слід звернути на проблеми врегулювання кубино-американських відносин, які безпосередньо впливають на внутрішньополітичне становище Куби.

Література

1. Артемьев А. Кастро устранил людей брата / А. Артемьев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gazeta.ru/politics/2009/03/03_a_2951925.shtml
2. Артемьев А. На смену бессменному лидеру / А. Артемьев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gazeta.ru/politics/2008/01/21_a_2581138.shtml
3. Артемьев А. По мужской линии / А. Артемьев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gazeta.ru/politics/2008/02/26_a_2649161.shtml
4. Веретенников А. Жизнь после Кастро / А. Веретенников // Политический журн. – 2006. – № 41–42. – С. 66–67.
5. Казаков И. Осень патриарха / И. Казаков // Политический журн. – 2006. – № 29–30. – С. 56–57.
6. Каспрук В. На Кубі починається «перебудова»? / В. Каспрук // Сучасність. – 2008. – № 1–2. – С. 113–119.
7. Каспрук В. Перемога на честь «залізного Фіделя» / В. Каспрук // Дзеркало тижня. – 2006. – № 47. – С. 5.
8. Кобо Х. После Фиделя / Х. Кобо // Новое время. – 2006. – № 32. – С. 6–8.

9. Новожилов С. Опять рокировка в неизвестность / С. Новожилов, И. Варламов // Эхо планеты. – 2008. – № 9. – С. 10–12.
10. Новожилов С. Куба: Фидель ушел, да здравствует Фидель / С. Новожилов // Эхо планеты. – 2009. – № 10. – С. 16–19.
11. Сухарев А. Я. Правовые системы стран мира : энциклопедический справ. / Сухарев А. Я. – М. : НОРМА, 2001. – 840 с.
12. Фидель Кастро впечатлился демократами [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.gazeta.ru/politics/2009/04/08_kz_2971434.shtml

Статтю подано до редколегії
19.05.2010 р.